

למרות המעידות, התערוכה של איתן בן משה מספקת את המזור הפסיכדלי הנכסף

גם בתערוכה החדשה והטובה שלו במוזיאון בת ים, השפה
החזותית של איתן בן משה מציעה עונג מוזר

אבי פיטשון

11 בינואר 2024

בניגוד לתערוכות רבות שטקסטים אוצרותיים ואחרים שמלווים אותן נוטים להכביד עליהן ולהפריע להן – דווקא תערוכתו המרשימה של איתן בן משה שמוצגיה כמו מרחפים באוויריות בחלל המוחשך של מוזיאון בת ים, עם כל העושר הצבעוני והצורני שלה, היא כזו שקריאה בחוברת הקטנה, התמציתית ומאירת העיניים (ואוזניים, נגיע לזה) שמלווה אותה דווקא מעצימה.

יכול להיות שהסיבה לכל זה היא איזשהו פספוס אוצרותי או קונספטואלי. הרעיון שמאגד את התערוכה מרתק והמידע שמלווה כל עבודת וידיאו (יש גם פסלים) מלא ברפרנסים מעניינים ומחשבות שמגרות להעמיק חקר. מה הרעיון? כותרת התערוכה היא "שירי עולם". באנגלית היא תורגמה, לא ברור אם במתכוון או בטעות, ל-World Chants. צ'אנט יכול להיות מזמור דתי, מנטרה רוחנית או שירת טריבונות כדורגל. אבל התערוכה אכן עוסקת באוסף של שירי עם, במגוון של מובנים וממגוון מקורות, חלקם נכס צאן ברזל מקומי וחלקם זרים להוויה ולמאגר הזיכרון הישראליים. כל שיר שימש השראה לעבודת וידיאו (שהאוצרת, הילה כהן שניידרמן, מכנה "פסלים דיגיטליים-וירטואליים"). אבל בן משה לא לקח את השירים כפי שהם והדביק אותם כרדי-מייד מוזיקלי ברקע של כל וידיאו. כולם עברו עיבוד קולי ודיגיטלי, ולדברי האוצרת, "בן משה לא מבקש ליצור שיר עם חדש, אלא מפרק, שובר ומרכיב את השירים הקיימים לכדי דבר חדש אך לא שלם". התוצאה היא איפשהו בין רמיקס מרחיק לכת לעיוותם של להיטי מצעדים שנהוג בז'אנר ה"וייפורווייב".

האם אפשר לזהות את "דוגית נוסעת" או את "שחקי שחקי" מבלי להיוועץ בחוברת? כותב שורות אלה מתוודה שהתקשה לזהותם אפילו בהאזנה חוזרת בבית לסרטונים

שצולמו במהלך הביקור. קשה לקבוע אם זה מכיוון שהשירים שוננו עד לבלי הכר או משום שהסאונדים בחלל מתערבבים זה בזה. התוצאה היא, כאמור, פספוס; החוויה של שירי עם נעדרת לחלוטין מהתערוכה. הסאונד נקלט כגובל באבסטרקטי וכזה משני לאלמנט החזותי. פעולת הפירוק שמבצע בן משה היא לפיכך קיצונית מדי ונעדרת נקודת אחיזה במוכר, שממנה אפשר לזנק אל החזון ה"אוטופי ודיסטופי גם יחד... הקמאי והשורשי עם הבר-חלוף והקידמה הטכנולוגית".

זה יהיה בלתי נמנע להשוות את התוצאה, שחומקת כחול ים מבין האצבעות, לדרך שבה ההרכב המוזיקלי-אמנותי-פילוסופי הסלובני "לאיבאך" (קבלו התנצלות על אינפלציה מסוימת בהשוואות אליהם במדור) משתמש בשירי עם – מהביטלס, דרך להיטי מצעדים, פסקול "צלילי המוזיקה" ועד להימנונים לאומיים. במקרה ההוא, היכולת לזהות מיד את המקור ולהשוות למה שנעשה לו היא זו שממלאת את ההתערבות האמנותית במשמעות. בתערוכה של בן משה האפשרות הזאת נעדרת לחלוטין והתוצאה, מצד אחד, היא שהדין המעניין במשמעות השירים נשאר ברמת המחשבה; הוא לא מונע כלל על ידי החוויה בחלל. אם בן משה חתר במודע לרמה כזו של פירוק רדיקלי, הוא שגה בבחירה לטשטש באופן כה מרחיק לכת את הדהוד העבר בנפש הצופה.

מצד שני, אנחנו נותרים עם העולם החזותי של בן משה וזה, בלשון המעטה, ממש לא מעט. למעשה מדובר באחת התצוגות החזקות ביותר שלו, ואם מתעלמים מבעיית התיווך הרעיוני, אולי התערוכה הכי טובה שלו (גילוי נאות: אצרתי תערוכה שלו לפני עשור). למרות זאת, גם במישור הזה יש מעידות. דווקא העבודה שמקדמת את פני הצופים, ושעל פי הטקסט היא האישית ביותר בתערוכה (שמה "אמא"), היא גם החלשה ביותר. היא נבדלת מהאחרות בהיותה "נרטיבית" ומחולקת לפרקים, מה שדורש סוג אחר של צפייה; שאר עבודות הווידיאו הן לופים שמאפשרים צלילה חופשית ושכחה עצמית. אבל זה לא רק זה. איכשהו יצא שעולם הדימויים של "אמא" פחות מזמין מכל האחרים.

הווידיאו של "שחקי שחקי" כמעט מעצבן בפיגורטיביות שלו, שבולטת יותר מבעבודות אחרות. במרכזו חציל ענק שלרגליו כנראה לאוטה (קתרוס), כלי המיתר הימי-ביניימי. מה שמציל את העבודה הוא הטקסט הנלווה, שממש מספק הארה באשר למכלול גוף העבודה של בן משה ברמה של להכות במצח ולהפטיר "איך לא חשבתי על זה קודם". העבודה מושפעת מהצייר שמואל בק ששילב אלמנטים סוריאליסטיים עם נרטיבים יהודיים. איתן בן משה הוא סוריאליסט. תמיד היה. נקודת המפגש המתמוססת בין מציאות לחלום, בין ריאליזם לבדיון, בין עבר מיתי לעתיד ספקולטיבי ובין פיגורטיבי

למופשט – היא היא לוז האסתטיקה שלו והמסד לעולמות הרעיוניים שבהם הוא משוטט.

ואכן, כשהאסתטיקה שלו חופשייה ממחוות, כלומר בכל שאר עבודות הווידיאו, היא מספקת את המזור הפסיכדלי הנכסף, שהוא אנב לא דבר מייד. יכול לקחת זמן לפענח ולהתרגל לשפה החזותית של בן משה ולהתחבר אל העונג המזור שהיא מציעה. ובסופו של דבר, גם בתערוכה הזו, שבה מכבים המסכים, העבודות החזקות ביותר הן הפסלים שלו. ברובם, מקור אור עמום יותר או פחות מבליח מתוך החשיכה ומזמין להתקרב ולהשתחוות למגוון טוטמים (סוריאליסטיים), שתמיד נראים כאובייקטים פולחניים מעולמות מדומיינים וממדים מקבילים, או כמו ערים אוטופיות מיניאטוריות. לצדם מפוזרים סלעים ענקיים שרק אורות המסכים מונעים התנגשות בהם. בחלקם חצובים משולשים מסתוריים. גם הם נראים כמו תגליות ארכיאולוגיות מהסוג שעליו חגגו פעם אריך פון-דניקן (ציביליזציה חייזרית!) או סדרות כמו "חייזרים עתיקים".

עבודה נוספת של בן משה מוצגת כחלק מתערוכה קבוצתית קטנה בכניסה למוזיאון. "על חלל" מיועדת למשפחות וילדים אבל חובה להציץ גם בה ולגלות עבודות מעולות של נועה יפה, בצלאל בן-חיים, רוני בן-פורת, אמיר יציב, תמר אור ואחרים. אווירת המדע הבדיוני הכיפית שלה משלימה היטב את התצוגה המרכזית.

איתן בן משה, "שירי עולם". תערוכה קבוצתית, "על חלל". אוצרת: הילה כהן שניידרמן. מוזיאון בת ים לאמנות (סטרומה 6, בת ים). ג', ה' 16:00-20:00; ו',

שבת 10:00-14:00. עד 15.6